

■ LEONIDA
TEODORESCU

DRAMATURGIA ȘI FOILETONISTICA

Foiletonul satiric

De-a lungul anilor s-au încercat o mulțime de definiții ale scriitorului satiric, fără să se ajungă la un rezultat realmente eficient. De altfel, în literatură, definițiile n-au fost niciodată din cale afară de eficiente. Asupra literaturii satirice, poate mai mult decât asupra altor genuri literare, a avut o reală și oarecum neașteptată influență dezvoltarea mijloacelor de informație. Mai întâi sub influența presei, mai târziu sub influența radioului, a televiziunii etc., literatura satirică a evoluat — proliferând într-un chip neașteptat. Unul din efectele cele mai neașteptate a fost apariția satirei foiletonistice. Literatura satirică foiletonistică este o descoperire de dată relativ recentă. Se pot face, desigur, o mulțime de speculații de ordin istorico-literar, se poate afirma că epigrama este un fel de precursor al foiletonului satiric, că *Décamerounul* este (dacă-l privești într-un anumit fel) o culegere de foiletoane satirice, că fabula, că pamfletul etc., în fine, că termenul latinesc de *satira* provine de la mai vechiul și tot latinescul *satura*, care înseamnă, în sens direct, un fel de ghiveci. Toate aceste speculații sînt posibile, și mai sînt posibile și o mulțime de altele. Dar foiletonul n-a putut să apară decît din momentul în care a existat o presă constituită, în stare să se informeze rapid și să răspundă prompt informațiilor zilei. Foiletonul, satiric sau nesatiric, nu poate să existe decît atunci cînd o mare masă de cititori capătă posibilitatea de a-l citi aproximativ concomitent. În afara acestor două condiții — a unui public numeros și a unei lecturi aproximativ concomitente —, foiletonul își pierde sensul, devine o speculație terminologică-lipsită de interes.

De fapt, foiletonul satiric are un dublu aspect: este, în același timp, literatură satirică și scriere foiletonistică. Deci, are, într-un fel, o dublă existență: ca preocupare literară și ca preocupare jurnalistică. Acest dublu aspect (aproape inexistent pînă în secolul al XIX-lea) nu este determinat de calitățile propriu-zise ale satirei, ci de calitățile propriu-zise ale foiletonului.

In secolul al XIX-lea a căpătat o mare răspîndire literatura foiletonistică de tot felul: romanul foileton, memoriile-foileton etc. În acest context, satira-foileton nu reprezintă decît un paragraf. Întreaga literatură foiletonistică este definită prin acest dublu caracter — literar și jurnalistic. Faptul vine să demonstreze, cum nu se poate mai bine, că tocmai dezvoltarea mijloacelor de informație și, în particular, dezvoltarea presei a generat noua specie literară a foiletonului. Fiecare capitol sau subcapitol al acestei noi literaturi — foiletonistice — poartă însă trăsăturile fundamentale ale genului literar din care porcede. Romanul foileton poartă toate trăsăturile romanului; memoriile foileton, toate trăsăturile memoriilor; jurnalul de călătorii, toate trăsăturile jurnalului de călătorii etc. etc. Alina doar că însușirile genului literar respectiv sînt oarecum deformate (ori împlinite?) de calitățile sau, dacă vrei, de necesitățile jurnalistice. Dintre acestea, captivantul, adresa socială sau politică nu sînt dintre cele mai puțin importante, alături de capacitatea de a interesa păturile cele mai diverse de cititori.

Titlul ideală, din acest ultim punct de vedere, a foiletonului literar, este de a interesa orice tip de cititor posibil.

Există o literatură foiletonistică celebră, cum ar fi romanul *Contele de Monte-Cristo*, de pildă. Și există o literatură foiletonistică ignorabilă și ignorată. În ansamblul său, însă, literatura foiletonistică este sau, dacă vreți, a fost și mai este paraliteratură. Teoretic, literatura foiletonistică se află permanent într-un echilibru nestabil, oscilează între cei doi termeni ai foiletonisticii — literatură și jurnalistică. Un echilibru perfect nu poate exista, pentru că întotdeauna se va manifesta preponderența unuia dintre cei doi termeni asupra celuilalt. Când termenul literar va domina latura jurnalistică, vom avea de-a face cu un tip caracteristic de literatură; când termenul literar va fi dominat de cel jurnalistic, vom avea de-a face, poate, cu o ziaristică bună sau chiar excelentă, dar, sub raport estetic, ceea ce ni se va oferi nu va depăși granițele paraliteraturii, sau ale literaturii periferice, sau ale subliteraturii, sau oricum altfel i s-ar mai putea spune.

Este, credem, interesant de remarcat că, în cadrul foiletonisticii curente, deci al celei aflate la periferia literaturii, nu ne întâlnim nici cu degradarea unui gen literar, nici cu un gen literar inedit. Romanul (foileton, ne-foileton) rămâne pînă la urmă tot roman, schiță satirică se păstrează schiță satirică, indiferent dacă este sau nu foiletonistică. Nu genul este nou, preocuparea este nouă. Plecînd de la această preocupare care, în principiu, este paraliterară (pentru că, în principiu, elementul jurnalistic este cel determinant, altfel n-am mai vorbi de o categorie creată de jurnalistică), unii scriitori au creat fenomene literare reformatoare sau, pur și simplu, notabile prin ineditul lor.

În literatura rusă, de pildă, ne întâlnim cu o situație oarecum specială. În Rusia, edițiile princeps n-au reprezentat niciodată prea mare lucru, edițiile princeps au fost întotdeauna niște ediții de mîna a doua, editarea esențială a lucrării fiind cea din revistele literare. Lucrul se reflecta pînă și în drepturile de autor, care erau evaluate în primul rînd prin reviste și în al doilea rînd (și în consecința revistelor) de edituri. Acum, este greu să deosebiți întregul context al cauzalităților. Cert este că literatura rusă a fost întotdeauna o literatură a atitudinii cotidiene, chit că acest lucru nu atinge, mai ales în cadrul marilor opere, decît aspectele superficiale ale lucrării. Ponderea mare a revistelor literare devine dominantă în Rusia pe la începutul secolului al XIX-lea, cînd, practic, nu mai există nici o operă literară importantă care să nu-și fi început cariera în coloanele unei reviste. Astăzi este imposibil să precizezi dacă literatura a fost cea care a determinat regîmul revistelor sau dacă re-

vistele au fost cele care au determinat regîmul literaturii. Oricum, literatura rusă, în ansamblul său, are capacitatea de a cointeresa sferile cele mai diverse de cititori, indiferent de faptul că momentul cointeresării ține de profunzimea lucrării sau de aspectele ei exterioare. Toți, dar absolut toți marii scriitori ruși s-au bucurat de un succes imens. În literatura rusă nu există mari scriitori respinși de public; există mari scriitori respinși de critică (Baratinski, de pildă), ceea ce e cu totul altceva. Chiar și unele fenomene sau curente de o reală și vădită dificultate s-au bucurat de un imens succes. Este cazul poeziei lui Fet și Tiutcev, al simboliştilor, ca să nu mai vorbim de romanele lui Dostoievski, Tolstoi sau de proza matură a lui Cehov. A fost acest lucru determinat de ponderea pe care au avut-o revistele literare, sau o anume calitate a literaturii ruse a determinat marea influență a revistelor literare? E greu de spus. Probabil că este vorba totuși de o relație bilaterală, dacă nu chiar multilaterală. Pentru că, în literatura rusă, ca și în orice altă literatură, întâlnim situații de tot felul: există scriitori, grupuri, școli și curente a căror principală preocupare este de a cointeresa masele de cititori prin tematica, problematica sau tendința propusă, după cum există scriitori, grupuri, școli și curente care fac deliberat abstracție de cititor. Un vers celebru al lui Nekrasov spune că nu ești obligat să fii poet, dar ești obligat să fii cetățean. Există însă și o poezie, nu mai puțin celebră, a lui Fet, un model de virtuozitate poetică, în care nu se utilizează sunetul „r”. Prin urmare, foiletonismul și influența foiletonismului nu explică totul, dar nici starea de fapt a literaturii ruse nu explică totul.

In cadrul preocupărilor larg foiletonistice, proza satirică ocupă un loc particular. Adevărul este că cele mai multe dintre genurile literaturii care s-au perindat prin foiletonism au fost mai mult sau mai puțin pasagere. Astăzi, de pildă, genul romanului foileton este practic abandonat, spre deosebire de escul-foileton, care n-a bîntuit prea mult în secolul trecut și care astăzi pare să devină de o mare actualitate, un fel de replică disprețuitoare la adresa tendinței de a îneca orice scîlpire de geniu sau de talent în tot felul de excese bibliografice. În tot acest timp, însă, există o constantă; această constantă este foiletonul satiric. Dar tocmai faptul că foiletonul satiric durează de atîta vreme a dus la o proliferare, care uneori frizează inflația.

Care ar fi cauzele acestei situații particulare a foiletonului satiric?

Prima, credem a fi însăși natura compozițiilor satirice scurte. Adevsea, scrierile satirice, mai ales cele cotidiene, apropie genul de literatura așa-zisă de consum. Este adevărat că mulți dintre marii scriitori satirici

din ultima sută de ani, plecând de la starea literaturii de consum, au izbutit, prin canonicizarea și consacrară a unor procedee, să creeze un tip de literatură satirică inedită. Ne gândim, printre altele, la schițele satirice ale lui Cehov, la „momentele“ lui Caragiale, la schițele lui O'Henry. Dar tocmai existența acestui grup de lucrări (evident mai vast decât exemplele de mai sus) ne sugerează cu exactitate existența unei masive paraliteraturii satirice de factură foiletonistică. Caracterul ei general, din acest punct de vedere, este cel al lecturii duminicale — ușoare și agreabile. Literatura satirică foiletonistică este, poate, unul din primele fenomene constituite ale literaturii de consum, elaborată ea atare (deci, în afara oricăror pretenții de valoare estetică) și nu devenită cu atare în urma unei incapacități estetice sau a perimării prea rapide a procedeelelor.

A doua cauză a proliferării literaturii satirice foiletonistice ar fi legată de caracterul ei autonom. Defectul romanului foileton, privit ca literatură de consum, rezidă în faptul că orice capitol nou implică un spor de informație. Pe de o parte, romanul foileton, ca să fie captivant, trebuie să trateze un subiect cu cât mai multe complicații, un sistem de enigme pe cât se poate mai complex și mai greu descifrabil; pe de altă parte, aceste din

urmă condiții fac foiletonul aproape ilizibil, dacă foiletonul nu este însoțit de un succes imens de public. Or, cum succesul este întotdeauna labil, romanul foileton n-a putut să supraviețuiască propriei sale condiții. Spre deosebire de roman, foiletonul satiric este autonom. Chiar dacă, în unele cazuri, conținutul satiric e comunicat de unul și același povestitor sau comentator, ori tonul narațiunii se păstrează egal de la un foileton la altul, fiecare lucrare în parte apare independentă sau, cel puțin, poate fi privită ca atare. Și tocmai acest lucru face să-i crească puterea de circulație.

Dar, oricare ar fi situația foiletonului satiric, acesta (născut, cum am arătat, din două preocupări aparent incompatibile: jurnalistică și literatură) se înfățișează, în cele mai multe dintre cazuri, încorporat în sfera foarte largă a jurnalisticii — mimînd doar literatura; în mai mică măsură, dar nu lipsită de importanță cantitativă, el se plasează la granița dintre cele două preocupări. În fine, există și o categorie redusă — cea a foiletonului literar —, care mimează jurnalistică. În primele două împrejurări, avem evident de-a face cu paraliteratură; în ultima împrejurare, ne este oferită, cînd ne este oferită, literatura în accepția cea mai nobilă a termenului.

ANTRACT

Poșta redacției

ȘTEFAN OPREA: *Vă înțelegem sentimentele față de M. R. Iacoban, dar nu publicăm anonime. Chiar dacă sînt laudative.*

PETRU VINTILĂ: *Într-o emoționantă scrisoare ne cereți sfatul pe ce cale s-o apucați: a prozei sau a teatrului? Calea de mijloc, credem, e cea mai bună.*

MIHAI NEAGU BASARAB: *Am primit cele patru volume ale dv. Din păcate nu le putem valorifica. Pînă la un kilogram mai este.*

ION ISTRATI: *Piesa dv. Țăranii, scrisă direct în franceză, ne-a produs o adevărată incintă. Ea poate fi așezată alături de lucrări similare. Un conflict viu, antrenant (cel între contabilul Cap de paie și mulgătorul Brusturel) ne-a ținut două ceasuri cu răsuflarea tăiată. Pînă la urmă Brusturel reușește să învețe sanscrita pentru a descifra un manuscris despre vechimea comunei natale. O singură obiecție: cuvîntul „tzopée“ (țoapă) e exagerat. Cine îl mai folosește azi în satul contemporan?*

CORNELIU MARCU LONEANU: *Aveți perfectă dreptate. Pitești se scrie cu un singur i.*

GRIGORE SĂLCEANU: *Așteptăm de la dv. o piesă despre Ovidius, dacă se poate în versuri. Desigur, suportăm cheltuielile poștale. Pe celelalte, nu.*

I. GRINEVICI: *Nu primim piese nedactilografiate. Nescrise, nici atît.*

CORNELIU LEU: *Ne propuneți ecranizarea piesei Femeia fericită. Nu ne stă în putere. Adresați-vă casei de filme Patru.*

RADU DUMITRU: *Nu putem publica piese atît de lungi.*

MARIN SORESCU: *Nu insistați, premiile literare se acordă numai o dată pe an.*

PAUL CORNEL' CHITIC: *1) Nu se poate. 2) Au mai încercat și alții. 3) Cu regret, nu. 4) Nu a fost un atac la persoana dv. 5) Autobuzul 101 circulă normal.*

DUMITRU SOLOMON: *Culegeri de folclor nu publicăm.*

VINTILĂ ORNARU: *S-a aprobat rația de fin pentru calul dv.*

I. D. ȘERBAN: *Se fac demersuri pentru schimbarea numelui Teatrului „Nottara“ în Teatrul „I. D. Șerban“. Neștiind alte solicitări, sperăm să nu întîmpinăm greutăți.*

VALENTIN MUNTEANU: *Manuscrisele nepublicate se înapoiază. Veniți cu un fragment.*

Umor de Valentin Munteanu